

ALKU OPISTA USKOHIN

Risto Saarinen

Kysymys: Mitä tässä kirjassa tehdään?

Vastaus: Tässä kirjassa harjoitetaan uskontoteologiaa.

K: Mitä se on?

V: Uskontoteologia on teologinen oppiaine, joka käsittelee uskontojen keskinäisiä suhteita keskittyen uskontojen sisältöön ja itseymmärrykseen. Itseymmärrys tarkoittaa esimerkiksi seuraavaa kysymystä: mitä minun pitäisi oman uskontoni opin ja etiikan valossa ajatella toisen uskonnon edustajasta ja hänen opistaan ja etiikastaan?

K: Mitä tarkoittaa "teologinen oppiaine" tässä yhteydessä?

V: Uskontoteologia koettaa erottautua uskontotieteestä, jolle on ominaista kulttuurinen, sosiologinen taikka fenomenologinen asennoituminen uskontoihin. Lisäksi uskontoteologia usein ymmärretään jotenkin sitoutuneemmaksi tiettyyn uskonnolliseen näkökulmaan. Tämä jälkimmäinen on kylläkin puolittuu. Monet uskontotieteelliset menetelmät perustuvat sitoutuvaan osallistumiseen, ja toisaalta taas uskontoteologiaa on täysin mahdollista harjoittaa puhtaasti akateemisesti. Itse asiassa uskontoteologia koettaa erottautua myös lähetystieteestä, missiologiasta. Uskontoteologia tarkastelee uskontojen välisiä suhteita yleisellä tasolla niin, että lähetys on vain yksi teema monien muiden joukossa.

K: Onko tämä uusi oppiaine?

V: Varsinaisesti akateemisena oppiaineena uskontoteologia on uusi, parin viime vuosikymmenen aikana vakiintunut. Toisaalta se ei ole täysin vakiintunut: Esimerkiksi englannin kielessä käytetään sekä "theology of religions" että "theology of religion". Jälkimmäinen merkitys mahdollistaa itse uskonnon käsitteen teologisen tulkitsemistyön uskontoteologian piiriin. Monet uskontoteologian kysymykset eivät kuitenkaan ole uusia kysymyksiä, vaan suhteet muihin uskontoihin ovat luonnollisesti kiinnostaneet teologeja aina.

K: Kuuluuko uskontoteologia systemaattisen teologian alaan?

V: Eurooppalaisessa tiedekuntajärjestelmässä lähetystiede eli missiologia voi sijaita useilla eri laitoksilla, ja vastaavasti myös uskontoteologia. Opillisia kysymyksiä ja uskontojen itseymmärrystä painottavana alana uskontoteologia on varsin lähellä dogmatiikkaa ja ekumeniikkaa, siis systemaattista teologiaa. On huomattava lisäksi, että itse sana "uskontoteologia" on vasta 1990-luvulla yleistynyt. Aiemmin puhuttiin vain siitä ilmiöstä, jota se tutkii, eli siis uskontojen kohtaamisesta taikka uskontodialogista.

K: Miksi uskontoteologia on juuri nyt käynyt tärkeäksi?

V: Perimmäiset syyt lienevät maapalloistumisessa, globalisaatiossa. Ihmiset matkustavat paljon enemmän kuin aikaisemmin, ja lisäksi suuret kaupungit ovat poikkeuksetta monikulttuurisia. Vaikkapa Chicagossa tai Lontoossa voi viikossa kohdata kaikki suuret

maailmanuskonnot ja lisäksi luvuttoman määrän pienempiä. Tämä on ihmiskunnan historiassa niin laadullisesti kuin määrällisesti uusi tilanne, joskaan ei aivan vailla aiempia esikuvia. Uskontojen yhteisiä pelisääntöjä tarvitaan moniin käytännön asioihin, mutta lisäksi uusi tilanne synnyttää luonnollisesti suuren määrän uudenlaista älyllistä uteliaisuutta.

K: Mitä merkitystä tällä on Suomelle ja suomalaisille?

V: Globalisaatio ulottuu myös Suomeen. Internetin ja englannin kielen taidon myötä etäisyydet menettävät merkityksensä. Kuka tahansa suomalainen koululainen voi netissä tutustua satoihin uskontoihin ja jossain määrin jopa harjoittaa niitä netin välityksellä. Lisäksi suuret kaupunkimme ovat jo nyt monikulttuurisia. Sen sijaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki, hallinto ja kohtaamisvalmiudet nojaavat vielä puhtaasti kansallisen kirkon harhakuvaan.

K: Kuinka kauan ja missä määrin Suomessa on harjoitettu uskontoteologiaa?

V: Kysymys on vaikea ja tulkinnanvarainen. G.A. Wallinin 1800-luvun Lähi-Idän matkapäiväkirjoissa on tavallaan uskontoteologisia osia, kuten myös G.J. Ramstedtin ja Arthur Hjeltin matkakirjoissa. Sakari Topeliuksen romaani *Tähtien turvatit* sisältää nykynäkökulmasta katsoen hämmästyttävän syvällistä ja monipuolista uskontoteologiaa. Antti J. Pietila ja Osmo Tiililä kirjoittivat vieraista uskonnoista silloin, kun ne sisältyivät vielä systemaattisen teologian alaan.

Selkeän suomalaisen uskontoteologian alkupisteen muodostaa vuosi 1971, jolloin ilmestyivät Seppo A. Teinosen kirja *Uskonnot nykyhetken maailmassa* sekä Heikki Räisäsen tutkimus Koraanin Jeesus-kuvasta. Viime vuosina systemaattiset teologimme ovat julkaisseet useita uskontoteologisia erityistutkimuksia: Miikka Ruokanen katolisen kirkon linjauksista 1992, Matti Amnell John Hickistä 1999, Risto Jukka Ranskan katolilais-islamilaisestä dialogista 2001, Jyri Komulainen Raimon Panikkarista 2002-3. Maailmalla tällä hetkellä luetuin suomalainen uskontoteologinen kirja lienee Heikki Räisäsen *Marcion, Muhammad and the Mahatma* (1997).

K: Mistä suomalaisen lukijan kannattaisi aloittaa tutustuminen?

V: Käsilläoleva kirja tarjoaa eräitä rakennuspuita. Erityisesti Juhani Pörstin artikkeli on laadittu yleiskatsauksen muotoon. Jyri Komulainen on laatinut yleiskatsauksen "Mitä on uskontoteologia" *Teologiseen Aikakauskirjaan* 2/2002. Samassa numerossa Timo Vasko kirjoittaa yleisesti uskontoteologian suhteesta missiologiaan. Risto Ahosen oppikirja *Lähetys uudella vuosituhanella* sisältää myös uskontoteologiaa. Suomalaisia uskontoteologisia kirjoja on listattu tämän artikkelin loppuun kirjallisuusluettelon muotoon. Topeliuksen romaani ja Teinosen yleisesitys ovat edelleen lukukelpoisia. Catherine Clementin romaani *Theon matka* on mainio esimerkiksi uskonnonopetuksen apuneuvona. Kirkkohallituksen julkaisemaa dialogiopasta *Suunnista uskontojen maailmassa* ei pidä unohtaa käytännön kohtaamisessa, kuten ei ev.lut. kirkon asiaa koskevia nettisivujakaan. Juhani Lindgrenin *Jumala ja jumalat* tarjoaa herätyskristillisen näkökulman.

Globalisaation aikakaudella on kuitenkin todettava, että parhaan kuvan uskontoteologiasta saa englanninkieliseen yleistajuiseen kirjallisuuteen tutustumalla. Teologisten tiedekuntien tenttikirjat tarjoavat asiallista ja uutta tietoa. Tällä hetkellä esimerkiksi Helsingin yliopiston dogmatiikan ja ekumeniikan vaatimuksista löytyy seuraavia tärkeitä nimiä: Gavin D'Costa, Mark Heim ja Jacques Dupuis opilliselta puolelta, R. Scott Appleby, Hans Küng ja René Girard eettis-maailmankatsomukselliselta puolelta. Valikoima näitä on lopussa kirjallisuusluettelossa. Uusin johdanto aihepiiriin on Paul Knitterin laatima, ensimmäinen laaja uskontoteologinen dogmatiikka puolestaan Hans-Martin Barthin käsialaa.

K: Mitä kristilliset kirkot ovat lausuneet uskontoteologiasta?

V: Roomalaiskatolisen kirkon kannanottoja ohjaavat Vatikaanin II kirkolliskokouksen asiakirja *Nostra aetate* (1965) sekä uudempi dokumentti *Dominus Iesus* (2000). Ne tunnustavat juutalaisuuden ja islamin olevan lähempänä kristinuskoa kuin muiden uskontojen ja antavat jonkun verran mahdollisuuksia yhteistyöhön, kuitenkin vaarantamatta Jeesuksen Kristuksen asemaa ainoana välimiehenä ihmisten ja Jumalan välillä. Muut kirkkokunnat eivät ole muotoilleet yhtä tärkeitä ja virallisia tekstejä, mutta kylläkin esimerkiksi kannanottoja yhteiseen rukoukseen ja hartaudenharjoituksen muotoihin toisten uskontojen kanssa. Suurilla kirkkokunnilla on toisinaan uskontoteologiaa harjoittavia tutkimuslaitoksia, esimerkiksi Saksan protestanteilla "Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungen". Näiden tutkimuksia ja kannanottoja löytää internetistä. Suomen ev.lut. kirkon ulkomaanasiain neuvosto on asettanut "lähetys- ja uskontoteologian työryhmän", jonka tuotoksena tämäkin kirja on syntynyt. Kirkkohallituksen uskontokasvatussihteeri kokoaa tietoa uskontojen kohtaamisesta ja kouluttaa kirkon työntekijöitä siihen.

K: Miksi kirkot eivät anna enemmän ja selvempiä ohjeita uskontoteologiasta?

V: Yleisesti ajatellaan, että aika ei ole vielä kypsä. Emme tunne aluetta emmekä toisia uskontoja riittävän hyvin. Omienkaan joukkojen kannat eivät ole vakiintuneet. Joitakin käytäntöjä on kyllä vakiintumassa: esimerkiksi yhteinen rukous on monien kirkkojen mielestä mahdollista juutalaisten kanssa, mutta sen sijaan muiden uskontojen kanssa ei rukoilla samasta tekstistä, vaikka toki voidaan rukoilla peräkkäin ja samassa paikassa kukin oma rukouksensa. Monenlaisia tätä vapaampiakin kokeiluja harjoitetaan, mutta oleellista on, mikä vakiintuu kirkkojen tavaksi ja kannaksi. Suomessa olisi hyvä paikallistasolla miettiä esimerkiksi sitä, mille ryhmille kirkkotilan voi antaa käyttöön. Päiväkotien ja koulujen moniuskontoiset juhlat sekä ruuan siunaaminen ovat tärkeitä ja teologisesti haastavia kysymyksiä. Yhtä tärkeää kuin oma teologia on kuitenkin vastapuolen hyväksynnän saaminen ja vastavuoroinen ymmärtäminen.

K: Mitä itse ajattelet: kuinka pitkälle pitäisi mennä?

V: Arvelen, että sekä "kiellä kaikki" -periaate että "salli kaikki" -periaate kuvastavat pikemmin lausujansa neuvottomuutta kuin mitään läpiajattelua kantaa. Yhteistyö toisten uskontojen kanssa on tänä päivänä välttämätöntä. Myös pyhän kohtaamiseen on etsittävä

yhteisiä muotoja. Niiden tarkempi määrittely on kuitenkin vaikeaa. Tarvitaan yrityksiä ja erehdyksiä, ennen kuin kestäviä muotoja voi löytyä.

Selvältä näyttää sekin, että uskontoteologialla ja ekumenialla on aidosti erilaiset päämäärät: jälkimmäinen pyrkii yksimielisyyteen ja ykseyteen, kun taas edellisellä ei ole tällaista velvoitetta eikä tarvetta. Me voimme mainiosti olla toisen uskonnon edustajan kanssa yhtä mieltä siitä, mistä kaikesta olemme eri mieltä. Sen sijaan meillä on vahva tarve ja velvoite rauhanomaiseen rinnakkaiseloon toisten uskontojen kanssa. En voi nähdä, että kristinuskon totuusvaatimus sisältäisi mitään tahdonvastaisen käännytyksen taikka väkivallan käytön kehotusta.

K: Entä sitten itse uskontoteologia: missä mennään juuri nyt?

V: Ota ja lue tämä kirja sekä kirjallisuusluettelossa mainitut teokset, niin saat sen tietää. Jotain osviittaa voin silti antaa. Keskustelua on pitkään hallinnut kolmijako eksklusivismiin, inklusivismiin ja pluralismiin välillä. Eksklusivismi tarkoittaa sitä, että vain omaa uskontoa pidetään totena taikka lopulliseen päämäärään vievänä. Inklusivismiin mukaan myös toinen uskonto sisältää totuuden siemeniä, joskin epätäydellisesti. Pluralismiin mukaan monta eri uskontoa on yhtä lailla totta taikka oikeassa. Luonnollisesti nämä kolme kantaa voi määritellä vielä yksityiskohtaisemmin sekä erotella kunkin sisällä lukuisia alalajeja. Yksi uskonto voi myös suhtautua toiseen eri tavoin kuin kolmanteen. Esimerkiksi kristinuskossa näyttää täysin selvältä, että juutalaisuus myös sisältää totuuden siemeniä. Eli vaikka muihin uskontoihin suhtauduttaisiin eksklusivistisesti, juutalaisuuteen voidaan suhtautua kristinuskossa inklusivistisesti.

Kuitenkin nykykeskustelussa pyritään aktiivisesti irti tästä kolmijaosta. Eräs tapa on hahmottaa niin sanottu post-pluralistinen vaihtoehto. Tämä torjuisi pluralismia, mutta ei olisi kuitenkaan eksklusivistinen taikka inklusivistinen. Mainittu kolmijako on kuitenkin pysynyt sitkeästi keskustelua hahmottavana.

K: Millaisia johtolankoja ja mahdollisuuksia pidät itse kiinnostavina?

V: Huomaan aiemmin sivuuttaneeni pluralismia kysymykset liian helposti. Pluralismia on monenlaista, ja yhden version torjuminen ei vielä sano mitään muista versioista. Post-pluralismi näyttää toistaiseksi sanalta vailla sisältöä. Neljänsien vaihtoehtojen luominen ei ole onnistunut: uudet mallit ovat jääneet mainitun kolmen sekoituksiksi. Pluralismia suuri vahvuus on siinä, että se on faktojen tasolla kiistämätön: olipa uskonnoista muuten mitä mieltä tahansa, jokaisen on pakko myöntää, että niitä on maailmassa monia erilaisia. Tämä on ohittamaton tosiseikka, jonka kanssa on pakko oppia elämään.

Uskontoteologialla on vielä löytämättä se suuri pluralismikeskustelu, jota käydään tieteenfilosofiassa. Yksinkertaistaen sanottuna tämä keskustelu koskee sitä, johtaako tieteellinen tutkimus konsensukseen, yksimielisyyteen samasta totuudesta. Jürgen Habermasin esittämän totuuden konsensusteorian mukaan näin on laita: tiedeyhteisö korjaa vähitellen yksittäisten tutkijoiden erehdyksiä ja lähestyy näin konsensusta ja totuutta. Tiede

on itseään korjaava ja totuutta ja yksimielisyyttä lähestyvä järjestelmä.

Habermasin vastakohta ovat postmodernistit, joiden mielestä tiedekin hajoaa pidemmän päälle tulkintojen spektriiksi, jossa kukin löytää lempiväriinsä ja jää sen piiriin. Tiede tuottaa postmodernistien mielestä pikemmin moneutta kuin ykseyttä. Konsensukseen ei edes pidä pyrkiä, koska se rajoittaa luovaa vapautta ja löytämiskykyä.

Välittävää kantaa edustaa muun muassa Nicholas Rescher kirjassaan *Pluralism*. Rescherin mielestä Habermas on väärässä sekä teoriassa että käytännössä: teoriassa sikäli, että parempien ja huonompien tulosten erottelukyvystä ei mitenkään loogisesti seuraa lopullisen totuuden lähestyminen taikka saavuttaminen; käytännössä sikäli että tieteenalojen kehitys ei näytä kulkevan kohti harmonisoimista, vaan päinvastoin kohti pluralismia. Kuitenkin myös postmodernistit ovat väärässä, sillä näistä huomioista ei myöskään seuraa relativismia taikka totuuspyrkimyksistä luopumista. Tieteen tulokset ovat aina vaillinaisia, mutta siitä ei mitenkään seuraa relativismia taikka väheksyntää. Voimme tieteessä erilaisten kriteerien välityksellä tietää, että tietyt näkemykset ovat parempia kuin toiset, vaikka emme tuntisi lopullista totuutta ja vaikka tällä hetkellä useampi kuin yksi kanta olisi uskottavasti mahdollinen eli plausiibeli.

Rescher kannattaa niinsanottua preferentialista pluralismia. Sen mukaan tutkijan on pyrittävä perustelemaan, miksi hän kannattaa tiettyä näkemystä. Tutkija voi myöntää, että useampi näkemys on plausiibeli ja ettei hän onnistu täysin kumoamaan muita. Mutta hän voi ja hänen tulee silti argumentoida, että juuri tämä kanta on vähintäänkin jonkun verran parempi kuin muut plausiibelit kannat. Tämä on käytännössä tärkeä asenne, mutta sillä on myös teoreettinen perustelunsa. Rescherin mukaan nimittäin vain kaikkitietävä persoona voisi voittaa tiedon puutteesta johtuvan moninaisuuden. Rajoitetussa ajassa, informaatioissa ja tilassa toimiva persoona jää väistämättä moninaisuuden piiriin, eikä hänellä edes ole mitään takeita siitä että tieteen valtavirta kulkee kohti totuutta. Päinvastoin, totuutta kohti voi toisinaan kulkea juuri valtavirrasta poikkeava tutkija. Mutta toisaalta tämä ei ole relativismia, vaan sellaista pluralismia, jossa omalle kannalle esitetään mahdollisimman hyvät perustelut, joiden nojalla sitä preferoidaan. Tietenkin kuvaan liittyy myös avoimuus ja yhteisyys: jos joku esittää paremman teorian, saatan muuttaa kantaani. Mutta en tee sitä uskonvaraisesti, vaan esitettyjen perustelujen valossa.

Näyttää siis siltä, että Rescherin tapaisessa tieteenfilosofiassa onnistutaan yhdistämään sekä pluralistinen maailmankuva että aito ja perusteltu sitoutuminen omaan näkemykseen. Tämä on oivallus, josta toivoisin uskontoteologian ottavan oppia. Analogia tieteenfilosofian ja uskontoteologian välillä ei ole mitenkään kattava, sillä uskonnollista uskoa ei välttämättä omaksuta ja vaihdeta samantapaisin perustein kuin tieteellistä kantaa, mutta siitä huolimatta analogia on kiinnostava. Se esittää, että pluralismi viime kädessä johtuu ihmisen tiedonkykyjen puutteellisuudesta. Pluralismia motivoiva oivallus ei näin olekaan maailman avartuminen, vaan päinvastoin oman pienuuden tajuaminen. Tästä oivalluksesta käsin

lähtevää uskontoteologiaa ei ole kovin paljon. Ehkä lähimmäksi sitä tulee Mark Heim kirjassaan *The Depth of the Riches*, mutta ei hänkään vielä pääse kovin pitkälle.

K: Kuittaavatko teologit siis pluralismin liian kevyesti?

V: Usein näin mielestäni on laita. Aarhusin yliopisto järjesti toukokuussa 2002 laajamittaisen "Theology Meets Multireligiosity" -kokouksen, johon monet tämänkin kirjan kirjoittajat osallistuivat. Kymmenistä esitelmistä ja sadoista osanottajista piirtyi mieleeni sellainen ajatus, että uskontoteologian harjoittajat ovat edelleen suurelta osin varsin käytännöllistä joukkoa, usein entisiä lähetystyöntekijöitä. Käytännön kokemus on välttämätöntä, mutta ankaran akateemisen työskentelyn tulisi myös olla erottamaton osa alaa.

Eräät merkittävät filosofi-teologit ovat kyllä alaa harjoittaneet, tärkeimpinä John Hick ja Raimon Panikkar. Mutta tilaa olisi nimenomaan teorioiden formulointi- ja testausosastolla. Mainitsemani vertailu tieteenfilosofian pluralismikeskusteluun on vain yksi esimerkki. Filosofian ja fundamentaaliteologian kenttä on niin laaja, että suurta osaa siitä ei ole vielä hyödynnetty uskontoteologiassa.

Pluralismin hosuva torjunta käytännöllisten missiologioiden toimesta osoittaa mielestäni usein, että pluralismin faktisuutta ja eri tulkintamahdollisuuksia ei koeteta ymmärtää. Toisaalta monet pluralistit, kuten juuri Hick ja Panikkar, ovat esittäneet omat mallinsa hyvin suoraviivaisina ja painottaneet käytännön johtopäätöksiä, vaikka asioiden teoreettinen ymmärtäminen on vielä kesken. Omat suosikkini, kuten René Girard ja Mark Heim, panostavat juuri uskontojen teoreettiseen ja filosofis-tyyppiseen ymmärtämiseen.

K: Voiko uskontoteologiaa hahmottaa joistakin aivan muunlaisista jaotteluista käsin?

V: Kyllä, ja tällaisia pyritään koko ajan luomaan. Eräs yksinkertainen tapa on erottaa uskontojen kohtaamisessa älyllinen taso, hengellinen taso ja käytännöllinen taso. Asian luonteesta johtuen tässä kirjassa on aika paljon intellektuaalista, siis älyllistä ja teologista asiaa. Mutta saattaa olla, että hengellinen taso on tälläkin hetkellä paljon laajamittaisempi. Internetistä löytyy esimerkiksi hakusanojen "interfaith" ja "multifaith" alla lukuisia uskontojen välisiä yhteisöjä, järjestöjä ja keskustelufoorumeita. Kirjassani *Johdatus ekumeniikkaan* on lyhyesti selostettu uskontojen välisten järjestöjen kenttää, joka on muotoutunut Chicagossa 1893 pidetystä uskontojen maailmanparlamentista alkaen. Hengellisellä ja käytännöllisellä tasolla nämä järjestöt ovat merkittäviä, mutta varsinaista uskontoteologiaa niissä on luotu vain sattumanvaraisesti. Siksi ne jäävät tässä kirjassa vähän katveeseen.

Käytännöllisellä tasolla tarkoitan aivan erityisesti uskontojen välisiä rauhanliikkeitä ja nyttemmin tärkeäksi tulleita etiikka-liikkeitä, joista tunnetuin on Hans Küngin globaalietiikka-liike. Keskeisenä kysymyksenä tällä käytännöllisellä tasolla on uskontojen rooli väkivallan, sovinnon ja rauhanteon kysymyksissä. Tämä rooli on myös älyllisesti haastava kysymys, mutta vielä tärkeämpää on uskontojen käytännöllinen yhteistyö taikka vastakkainasettelu kriisialueilla. R. Scott Applebyn kirja *The Ambivalence of the Sacred*

valaisee erinomaisesti tätä käytännön kenttää.

K: Tuntuu vähän siltä, että jotkut uskonnot ovat "teorioita kaikesta". Toiset taas ovat teorioita vain tietystä todellisuuden osasta. Ja jos uskonto on "teoria kaikesta", sen saattaa olla vaikea kohdata toisia uskontoja. Onko tätä pohdittu uskontoteologiassa?

V: Sitä on pohdittu liian vähän, sillä se on olennaisen tärkeä ja samalla vaikea kysymys.

Toisaalta voisi väittää, että jos uskonto on vain "teoria tietyistä asioista", se ei ole kiinnostunut kohtaamaan muita yleisellä foorumilla, koska sillä ei ole mitään erityistä sanottavaa sitä koskien. Ajatelkaamme vaikkapa lestadiolaisuutta: koska se on teoria tietyistä asioista, se sulkee uskonnon vain tietyksi osaksi käyttäytymistä.

Tämäntapaisia asioita on pohtinut William Christian erinomaisessa, mutta valitettavan vähälle huomiolle jääneessä kirjassaan *Doctrines of Religious Communities: A Philosophical Study*. Se esittää mielenkiintoisella tavalla kaikkien uskontojen opillisia rakenteita koskevia yleisiä teoriaehdotuksia. Mutta Christian on tuhtia luettavaa nimenomaan oppineisutensa ja tietynlaisen formaalisuutensa tähden. Voin vain hiukan raapaista sen pintaa tässä yhteydessä.

Christian esittää, että uskontojen opilliset rakennelmat noudattavat jompaakumpaa seuraavista kahdesta mallista:

(1) *totuudesta seuraa aitous* -malli: Jokaisesta lauseesta s pätee, että jos s on totta taikka oikein, niin s on uskonyhteisön aito oppi. Siis, jos s ei ole uskonyhteisön aito oppi, niin s ei ole totta eikä oikein.

(2) *aitoudesta seuraa totuus* -malli: Jokaisesta lauseesta s pätee, että jos s on uskonyhteisön aito oppi, niin s on totta taikka oikein. Siis, jos s ei ole totta taikka oikein, niin s ei ole uskonyhteisön aito oppi.

Tässä muotoilussa on huomattava eräitä seikkoja: "totta tai oikein" viittaa karkeasti dogmaattisiin tai eettisiin oppeihin. Yksinkertaisuuden vuoksi kirjoitan jatkossa vain "tosia", mutta ajatus kattaa myös "oikeat", so. eettiset opit. Jos-niin-suhdetta, siis implikaatiota, ei saa lukea "jos ja vain jos". Siksi mallissa (2) jotkin muutkin lauseet kuin aidot opit ovat tosia lauseita. Sen sijaan mallissa (1) kaikki todet lauseet ovat myös aitoja oppeja, sillä niin-lauseen ollessa epätosi myös jos-lause on logiikan sääntöjen mukaan epätosi. Dogmatiikan asiantuntijoille voisi lisäksi huomauttaa, että tämä teoria käsittelee vain totuusväittämillä operoivia oppeja, ei lainkaan sellaisia, joissa oppi muotoillaan totuusarvosta irrallaan.

Näissä kahdessa mallissa on kyse siitä, millainen implikaatiosuhde vallitsee aidon opin ja toden/ oikean välillä. Ykkösmalli kuvaa sellaista oppirakennelmaa, joka on kunnianhimoisessa mielessä "kaiken teoria". Tällaisessa uskonnossa pyritään kaikkien maailman asioiden osalta päättämään, mitä yhteisö niistä opettaa. Roomalaiskatolisen kirkon oppirakennelmat, ehkä myös tietynlainen islamilainen ja juutalainen lakipohdinta tai hindulainen pantheon, ovat likiarvoisia esimerkkejä kaikenkattavista oppirakennelmista.

Kakkosmalli taas kuvaa käsitystä, jossa oppeja pidetään totena, mutta ei väitetä niiden

kattavan kaikkea maailmassa. On paljon asioita ja lauseita, jotka voivat olla niin tai näin, riippumatta siitä mitä oppi sanoo. Useimpien uskonyhteisöjen oppiteoria on käytännössä kakkosmallin mukainen. Esimerkiksi luterilainen regimenttioppi, jonka mukaan maallisessa regimentissa asioita ei voida päättää uskonvaraisesti, on tyypillinen esimerkki kakkosmallista.

Christian esittää lukuisin kiinnostavien esimerkein, että mainitut kaksi mallia tosiasiallisesti esiintyvät hyvin monissa uskonnoissa. Ykkösmallin johdonmukainen kannattaminen nykypäivän maailmassa on hyvin vaikeaa, sillä yhteisön pitää silloin esittää kantansa esimerkiksi kaikkiin uusiin tieteellisiin tuloksiin, eettisiin ongelmiin ja poliittisiin aatevirtauksiin. On kiinnostavaa, että monien yhteisöjen ja yksittäisten johtajien mukaan näin kuitenkin pitää tehdä. Kakkosmalli puolestaan voi ääritapauksessa johtaa opilliseen ghettoon, jossa yhteisö määrittelee opikseen vain arkielämän kannalta epärelevanttejä taikka outoja asioita. Tätäkin tapahtuu käytännössä paljon.

Christianin päämäärä ei ole esimerkiksi uskontopsykologinen, vaan hän pyrkii soveltamaan malleja uskontojen kohtaamiseen niiden omasta itseymmärryksestä käsin. Kiinnostavaksi teemaksi osoittautuvat tällöin ns. "vieraat väitteet" (*alien claims*). Vieraat väitteet ovat lauseita, joihin uskonnolla ei vanhastaan ole ollut kantaa. Ne voivat olla uskonnollisia tai ei-uskonnollisia. Esimerkiksi perinteisille kristityille sekä lause "ydinvoimaa pitää vastustaa" että lause "elämässä pyritään nirvanaan" ovat vieraita väitteitä, sillä niihin ei löydy selvää kannanottoa perinteisistä oppidokumenteista.

Kakkosmallin kannattajan täytyy ottaa vieraisiin väitteisiin kantaa vain, mikäli niiden koetaan uhkaavan omaa oppia - ja silloinhan ne eivät tarkkaan ottaen ole enää "vieraita" väitteitä. Tällöin voitaisiin sanoa, että kakkosmallissa on suurta pelivaraa esimerkiksi vieraiden uskontojen aidosti "vieraille" opeille: niitä ei nimittäin tarvitse väittää vääriksi, mikäli ne eivät astu oman opin alueelle. Tässä mielessä kakkosmalli on suvaitseva. Toisaalta kakkosmallista saattaa puuttua ylipäätään kaikki kiinnostus vieraita väitteitä kohtaan.

Ykkösmallin kannattajan puolestaan täytyy ottaa kantaa kaikkiin vieraisiin väitteisiin, siis tehdä ne jossain mielessä "tutuiksi" ratkaisemalla niiden totuusarvo. Voisi ajatella, että tämä usein johtaisi eksklusivismin kaltaisiin kantoihin, eli siis kaikkien vieraiden väitteiden falsifioimiseen. Toisaalta voi myös olla, että päädyttäisiin inklusivismiin, esimerkiksi sanomalla että nirvana on etäinen heijastus sielun kristillisestä pelastuksesta. Siksi väitteessä, jonka mukaan nirvanaa kohti pyritään, on totuuden siemen, vaikka se sellaisenaan on epätosi. Joka tapauksessa näyttää siltä, että ykkösmallin kannattajan on pakko koko ajan innokkaasti harjoittaa uskontoteologiaa. Hänellä ei ole varaa jäädä välinpitämättömäksi totuuskysymyksen edessä.

Riippumatta siitä, pitääkö Christianin seikkaperäisiä formulaatioita kiinnostavina, on minusta niin, että "vieraat väitteet" ovat kysymys, jonka varassa uskontoteologia seisoo taikka kaatuu. Miten suhtaudumme lauseisiin, johon oma oppidokumentaatiomme ei anna

suoraa vastausta? Kysymys ei ole niin uusi kuin miltä se ehkä näyttää. Se on itse asiassa klassinen dogmihistorian ja dogminkehityksen kysymys.

K: Kiitos. Tässä riittää pureskeltavaa.

V: Tärkeää on oma kannanmuodostus. Mitä itse ajattelet näistä kirjassa esitetyistä ja esitettävistä kysymyksistä?

Suomalaista uskontoteologista kirjallisuutta

(Käytännön rajaussyistä valikoima sisältää vain teologien kirjoituksia. On huomattava, että Suomessa myös uskontotieteilijät, orientalistit ja kulttuurintutkijat ovat kirjoittaneet merkittäviä töitä alalta. Ekumeniikasta, missiologiasta ja eksegetiikasta on mukaan otettu vain laajemmin uskontoteologisia julkaisuja.)

Ahonen, Risto, Lähetys uudella vuosituhannella. Maailmanlähetyksen teologiset perusteet. Helsinki: Suomen Lähetysseura 2000.

Amnell, Matti, Uskontojen universumi. John Hickin uskonnollisen pluralismin haaste ja siitä käyty keskustelu. Helsinki: STKS 1999.

Hiltunen, Pekka, Vieraassa pöydässä. Vastapäätä Buddhaa ja Kristusta. Helsinki: SLS 1999.

Jukko, Risto, Trinitarian Theology in Christian-Muslim Encounters. Theological Foundations of the Work of the French Roman Catholic Church's Secretariat for Relations with Islam. Helsinki: Luther-Agricola Society 2001.

Komulainen, Jyri, Kristologiaa hindulaisella maaperällä. - Teologinen Aikakauskirja 1998, 112-124.

Komulainen, Jyri, Mitä on uskontoteologia? - Teologinen Aikakauskirja 2002, 129-141.

Komulainen, Jyri, An Emerging Cosmotheandric Religion? Raimon Panikkar's Pluralistic Theology of Religions. Diss. Helsinki 2002-3 (painossa).

Lindgren, Juhani, Jumala ja jumalat. Uskontoteologian perusteet Raamatun valossa. Vantaa: PerusSanoma 2000.

Lähetysteologinen Aikakauskirja. 7 nidettä 1996-2002. Helsinki: Kirkkohallitus..

Ruokanen, Miikka, The Catholic Doctrine of Non-Christian Religions According to the Second Vatican Council. Leiden: Brill 1992.

Räisänen, Heikki, Das koranische Jesusbild. Helsinki: MESJ 1971.

Räisänen, Heikki, Koraani ja Raamattu. Helsinki: Gaudeamus 1986.

Räisänen, Heikki, Marcion, Muhammad and the Mahatma. Exegetical perspectives on the encounter of cultures and faiths. London: SCM Press 1997

Saarinen, Risto, Chicagosta Santiagoon ja takaisin Chicagoon. Sata vuotta uskontodialogia. - Teologinen Aikakauskirja 1993, 538-546.

Saarinen, Risto, Johdatus ekumeniikkaan. Helsinki: Kirjaneliö 1994.

Saarinen, Risto, Sosiaalietiikka ja uskonnon eetos. Helsinki: STKS 1999.

Saarinen, Risto, Rene Girardin uskontoteologia. - Teologinen Aikakauskirja 2001, 302-316.

Suunnista uskontojen maailmassa. Dialogiopas seurakunnille. Toim. Pekka Hiltunen ja Laura Maria Raitis. Helsinki: Kirkkohallitus 2001.

Teinonen, Seppo, Uskonnot nykyhetken maailmassa. Helsinki: WSOY 1971.

Teologinen Aikakauskirja 6/1993. Uskontodialogin erikoisnumero.

Vasko, Timo Luomisesta Jumalan valtakuntaan. Schalom Ben-Chorinin ilmoituskäsityksen muodostuminen dialogissa kristinuskon ja islamin kanssa. Helsinki: STKS 1999.

Vasko, Timo, Uskontoteologian suuntaukset ja perinteinen luonnollinen teologia missiologian ongelmina. - Teologinen Aikakauskirja 2002, 142-151.

Tärkeitä ulkomaisia kirjoja

Appleby, R. Scott, The Ambivalence of the Sacred. Religion, Violence and Reconciliation. New York: Rowman & Littlefield 2000.

Barth, Hans-Martin, Dogmatik. Evangelischer Glaube im Kontext der Weltreligionen. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2001.

Christian, William, Doctrines of Religious Communities. A Philosophical Study. New Haven: Yale University Press 1987.

D'Costa, Gavin, Theology and Religious Pluralism. Oxford: Blackwell 1986.

D'Costa, Gavin, The Meeting of Religions and the Trinity. New York: Orbis 2000.

Dupuis, Jacques, Toward a Christian Theology of Religious Pluralism. New York: Orbis 1997.

Girard, René, Things Hidden since the Foundation of the World. Stanford: Stanford University Press 1978.

Girard, René, I See Satan Fall Like Lightning. New York: Orbis 2001.

Heim, Mark, Salvations. Truth and Difference in Religion. New York: Orbis 1997.

Heim, Mark, The Depth of the Riches. A Trinitarian Theology of Religious Ends. Grand Rapids: Eerdmans 2001.

Hummel, Reinhart, Religiöser Pluralismus oder christliches Abendland? Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1994.

Knitter, Paul, *Introducing Theologies of Religions*. New York: Orbis 2002.

Rescher, Nicholas, *Pluralism. Against the Demand for Consensus*. Oxford: Oxford University Press 1993.